

РЕЦЕНЗИЈА РУКОПИСА

Када рода неће да слети: Психолошки аспекти неплодности

Аутора: доц. др Милице Митровић, проф. др Јелене Опсенице Костић и др Јоване Јестровић Енсер

Рукопис *Када рода неће да слети: Психолошки аспекти неплодности* ауторки доц. др Милице Митровић, проф. др Јелене Опсенице Костић и др Јоване Јестровић Енсер, представља значајан допринос разумевању психолошких аспеката неплодности. Свеобухватност овог рукописа и разматрање проблема неплодности из угла психологије ставља акценат на његову психолошку димензију и значај, која је неодвојива од медицинске стране проблема и успешности лечења. Рукопис може бити од користи истраживачима, психотерапевтима, психолозима, лекарима и медицинском особљу запосленим на одељењима за лечење стерилитета, студентима, као и оним особама и паровима који се суочавају са овим проблемом. У рукопису се проблему неплодности приступа из угла развојне психологије, психологије родитељства, психологије породице, психологије партнерских односа, здравствене психологије, психолошког саветовања и психотерапије. Ауторке рукописа на врло систематичан и свеобухватан начин приступају и разматрају тему неплодности, која представља један од најраспрострањенијег проблема савременог друштва и човека, као и значајан изазов у домену науке и праксе, како медицине, тако и психологије и социологије.

Рукопис је организован у 10 поглавља (1. Неплодност – дефинисање и обим проблема, 2. Неплодност из угла психологије, 3. Шта родитеље чини родитељима, 4. Неплодност у контексту развоја одраслих – (не)постизање улоге родитеља, 5. Психолошке реакције на неплодност, 6. Партнерски односи и подршка партнера, 7. Психолошко саветовање и психотерапија особа које се суочавају са неплодношћу, 8. Подршка стручњака – примена психолошких знања у помоћи појединцима и паровима који се суочавају са неплодношћу, 9. „Други“ путеви у родитељство и 10. Невољно без деце), у којима се разматрају различити релевантни психолошки аспекти неплодности. Свако поглавље завршава се закључком, након кога следи списак коришћених библиографских јединица. Рукопис је написан на 500 страница. Милица Митровић написала је око 120 страница ауторског текста при чему је ауторка користила листу од 350 библиографских јединица. Јелена Опсеница Костић свој допринос разматраној теми написала је на око 190 ауторских страница, користећи 180 референци. Јована Јестровић Енсер написала је око 100 ауторских страница, које прати око 230 библиографских јединица.

Прво поглавље посвећено је клиничком дефинисању неплодности, опису различитих врста неплодности и разматрању заступљености овог проблема, пораста његове преваленције, као и фактора који доприносе оваквом тренду.

Друго поглавље посвећено је разматрању неплодности из угла психологије. Наиме, у другом поглављу описани су модели неплодности који укључују психолошке факторе. Од појаве првог модела до данас мењало се схватање значаја и начина деловања психолошких фактора када је реч о овом проблему. Најпре је доминирао Модел психогене неплодности, који касније замењује Модел психолошких консеквенци неплодности. Са променом начина сагледавања улоге психолошког фактора и

интеракције психолошких и соматских фактора, мењао се и начин рада психолога запослених у клиникама за лечење неплодности. Друго поглавље завршава се описом Цикличног модела, који у неку руку представља компромис и комбинацију два претходно описана модела и разматрање овог модела подразумева преглед резултата студија које су се бавиле ефектом физиолошког и психолошког стреса на успешност третмана неплодности.

У трећем поглављу ауторка разматра тему родитељства, тачније шта то родитеље чини родитељима. Да ли је пресудна биолошка повезаност, намера и/или одгајање деце? Након фактора који одређују родитељство, ауторка упознаје читаоца са мотивима за родитељство – емоционалним тј. психолошким мотивима, друштвеним, нормативним очекивањима, економско-утилитаристичким, биолошко-физичким. У овом поглављу разматрани су и Рајбинови мотиви за родитељство (алтруистички, фаталистички, нарцистички и инструментални мотиви). Ауторка напомиње да потреба за упознавањем мотивације за родитељство постаје већа са напретком техника асистираних репродукције.

Четврто поглавље посвећено је теми неплодности у контексту развоја одраслих, односно ауторка разматрање ове теме започиње одређењем развојних промена и одраслог доба из угла развојне психологије. У вези са развојем и одраслим добом ауторка разматра проблем неплодности, при чему, ради разумевања значаја самог контекста развоја, ауторка наводи еколошке теорије, осврћући се на начин на који је управо контекст развоја повезан са неплодношћу. Ауторка се у наставку осврће на веома важно питање – питање смисла и сврхе живота и проналажење смисла у љубави и раду, напомињући да је проналажење смисла у два наведена домена прилични изазов у овом друштвено-историјском тренутку, који за разлику од прошлих времена, не нуди тачне формуле и упутства доласка до смисла, тако да се временом његово налажење издвојило као нови задатак одраслог доба у настајању. Суочавање са могућношћу да особа остане без деце потенцијално носи ризике за развој и изазове одржања смисла живота без деце. При томе, сам доживљај неплодности ће бити детерминисан могућношћу особе да се оствари у осталим доменима и њеним вредновањем осталих области личног ангажовања.

Пето поглавље посвећено је психолошким реакцијама на неплодност. Ауторка најпре разматра емоционалне реакције на неплодност, пре свега разматра анксиозност, тугу, депресивност и стид, код особа које се суочавају са неплодношћу наводећи резултате бројних емпиријских студија које најчешће показују да су учесталост и интензитет негативних емоција код особа које се суочавају са овим проблемом већи, посебно код жена које су, чини се, из више разлога (социо-културолошких, медицинских, биолошких) у већем степену погођене овим проблемом у односу на мушкарце. Ауторка разматра емоционалне реакције у различитим фазама лечења неплодности, посебно се бавећи емоцијама током различитих фаза поступка вантелесне оплодње, као и емоцијама након неуспешне вантелесне оплодње. Даље ауторка упознаје читаоца са проблемима који се јављају у сфери идентитета и самопоштовања код парова, нарочито код жена које се суочавају са проблемом неплодности. Описане су бројне идентификоване теме у доживљају идентитета у оквиру студија које су испитивале ефекте неплодности на доживљај селфа. Следећа разматрана тема је квалитет живота особа са проблемом неплодности, у оквиру које ауторка најпре кроз

навођење резултата бројних емпиријских студија, пажњу посвећује значајним предикторима квалитета живота мушкараца и жена који се суочавају са овим проблемом. Даља разматрања посвећена су инструменту за мерење квалитета живота особа које имају проблем са инфертилитетом (FertiQol; Fertility Quality of life). У наставку поглавља читалац се упознаје са неким од детерминанти психолошких реакција на неплодност – социјалном подршком, стратегијама превладавања стреса и резилијентношћу у контексту неплодности.

У шестом поглављу ауторка разматра партнерске односе и подршку партнера у контексту неплодности, напомињући да је заправо пар носилац дијагнозе неплодности и да се неплодност све чешће посматра као дијадни проблем. Ауторка даље читаоце упознаје са факторима који доприносе ефекту овог проблема на партнерски однос. Разматрани фактори су: комуникација, заједништво, стратегије превладавања. Даље се читалац упознаје са променама у појединим аспектима партнерског односа услед проблема неплодности - управљање финансијама, слободно време, односи са породицама порекла и сексуални односи. Ауторка се осврће и на различите начине реаговања жена и мушкараца на добијање информације о неплодности, као и приликом суочавања са неплодношћу. Поглавље се завршава разматрањем веома значајне теме када је реч о партнерским односима пара који се суочава са неплодношћу, а то је подршка од стране партнера током суочавања са овим проблемом који представља кризу која погађа појединца, пар и породицу.

Седмо поглавље посвећено је психолошком саветовању и психотерапији особа које се суочавају са неплодношћу. Разматрање ове теме започиње напоменом да је психолошку подршку и помоћ неопходно укључити у стандардни третман овог проблема. Даље, ауторка се бави питањем идентификовања особа којима је потребна психолошка помоћ и подршка, наводећи следеће начине: самопроцена особа и препуштање самој особи или пару да донесе одлуку о томе да ли ће се јавити психологу или психотерапеуту, скрининг парова од стране стручњака у области менталног здравља пре укључивања у поступак вантелесне оплодње како би се препознали они којима је психолошка подршка потребна и на крају, ауторка наводи могућност примене тестова са овим циљем. У наставку су описане специфичност рада са особама које се суочавају са проблемом плодности у оквиру различитих психотерапијских модалитета – Психодинамске психотерапије, Когнитивно-бихевиоралне терапије, у оквиру које ауторка разматра Дијалектичко бихевиоралну терапију и Терапију прихватања и посвећености. Последњи редови седмог поглавља посвећени су Супортивној психотерапији и специфичностима рада са клијентима са проблемом неплодности у оквиру овог терапијског модалитета.

Осмо поглавље посвећено је упознавању читаоца са Програмом за Подршку Паровима који се суочавају са Стерилитетом (ЗПС), који представља први структурисан програм подршке паровима који се суочавају са неплодношћу који се заснива на емпиријским налазима домаћег и иностраних истраживања. Програм представља комбинацију три извора подршке: подршка од стране стручњака из области менталног здравља – психолога, подршка од стране људи који се суочавају са истим проблемом и подршка од стране партнера. Ауторка детаљно представља садржај и циљеве сваког од укупно 6 сусрета са клијентима у оквиру Програма ЗПС. У наставку поглавља разматра се улога психолога при клиници за вантелесну оплодњу, законске

регулативе које дефинишу улогу психолога и неопходно образовање стручњака у области менталног здравља који би радили са особама са проблемом инфертилитета. Такође, ауторка се осврће и на етичке дилеме и изазове у раду са паровима који се суочавају са неплодношћу, као и на улогу психолога у едукацији и пружању подршке медицинском особљу. Последњи делови овог поглавља посвећени су истицању значаја истраживања, али и изазовима спровођења истраживања у домену психолошких аспеката неплодности.

Девето поглавље посвећено је разматрању „других“ путева у родитељство, односно алтернативним начинима остварења у улози родитеља. Највише пажње ауторка посвећује донирању гамета и ембриона, осврћући се најпре на законске регулативе Републике Србије које се односе на донирање и поступак донирања. Ауторка затим обрађује психолошке аспекте донирања, при чему врло темељно и детаљно разматра два проблема – прикривање околности зачећа и дететовог генетског порекла и одсуство генетске везе са једим или оба родитеља. Повезано са овим питањима, разматра се чување тајне о донирању, односно, околностима зачећа, функционисање породица које чувају ову тајну и оних које су отворене по овом питању, разлози чувања ове информације у тајности, избегавање ове теме, начини на које родитељи говоре својој деци о зачећу донираним гаметима, као и питање анонимности донора. Следећа тема јесте психолошко саветовање намераваних родитеља који ће користити донирани материјал, односно, специфичности саветовања и теме које је пожељно размотрити у оквиру психолошког саветовања. Тему донирања, ауторка завршава разматрањем теме донора тј. ко су донори, селекција донора из угла психолога и значај процене потенцијалних донора од стране психолога, уз навођење тема које би било добро обрадити у оквиру психолошког саветовања ове специфичне групе клијената. Следећа обрађена тема у оквиру овог поглавља јесте родитељство уз помоћ сурогат мајке, при чему ауторка сву специфичност оваквих околности доласка до потомства поткрепљује налазима истраживања како породица насталих уз помоћ сурогат мајки тако и самих сурогат мајки и њихових породица. Разматрање других путева у родитељство завршава се темом усвојења које, како ауторка закључује, као и остали „други“ путеви у родитељство има своје предности и изазове.

Десето поглавље посвећено је паровима који нису остварили намеравано родитељство и остају заједно. Реч је о паровима који имају статус невољно без деце. Прича о превладавању неплодности у случају ових парова је завршена, јер је овде реч о превладавању чињенице да ће живети заједнички живот без деце и о прилагођавању на ту чињеницу. Ауторка закључује да је транзиција у живот без потомства дуг и сложен процес, при чему поједина истраживања идентификују специфичне фазе овог процеса, током којег би било добро да парови имају на располагању како формалну, тако и неформалну емоционалну подршку.

Рукопис *Када рода неће да слети: Психолошки аспекти неплодности* представља оригинално дело у коме се на систематичан, јасан и темељан начин обрађује тема психолошких аспеката неплодности. Ауторке, свака из угла теме коју разматра, показују висок ниво своје упознатости са темом и својеврсну посвећеност разумевању психолошких аспеката овог веома важног и све чешћег проблема. Стручност и аутентична научна заинтересованост ауторки доприносе квалитету овог рукописа, што се пре свега сагледава кроз јасне практичне смернице које ауторке нуде,

као и кроз аргументовање свега наведеног у рукопису налазима бројних студија, који заправо указују на сву комплексност проблема неплодности. Поред тога, рукопис испуњава све стандарде квалитета у погледу садржаја, обима, структуре и језика. Узимајући то у обзир, а нарочито да се у њему на оригиналан и свеобухватан начин обрађује врло актуелна тема од великог друштвеног значаја, са задовољством препоручујем Наставно-научном већу Филозофског факултета у Нишу да прихвати рукопис доц. др Милице Митровић, проф. др Јелена Опсенице Костић и др Јоване Јестровић Енсер и одобри његово публикавање.

У Нишу, 22.5.2023.

A handwritten signature in blue ink, reading "Bojana Cvejić" with a horizontal line at the end.

Проф. др Бојана Цвејић

Департман за психологију

Филозофски факултет у Нишу